

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ В УМОВАХ ВІЙНИ: СПРОБА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ

Цукур О. Г.

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник відділу психології політико-правових відносин

Інститут соціальної та політичної психології

Національної академії педагогічних наук України

вул. Андріївська, 15, Київ, Україна

orcid.org/0000-0003-0886-0091

olga.tsukur@gmail.com

Ключові слова: *єдність,
мотиви, цінності,
згуртованість у дії, соціальна
ситуація.*

У статті феномен соціальної згуртованості розглянуто як ключова соціально-психологічна умова забезпечення єдності суспільства у воєнний і повоєнний час. Наголошується, що згуртованість не є статичним утворенням, а являє собою динамічний процес, у якому взаємодіють мотиви, цінності й дії всіх членів суспільства в конкретному соціальному контексті. Підкреслюється, що саме ця динаміка визначає здатність спільноти до саморегуляції, самозбереження й розвитку. Виокремлено передумови соціальної єдності, серед яких – розбудова дієвих інститутів громадянського суспільства, мінімізація соціальної ізоляції й дезінтеграції, формування спільного бачення майбутнього країни, розвиток довіри та партнерських відносин на всіх рівнях соціальної взаємодії. Досліджено роль цінностей, які не лише об'єднують громадян на рівні світоглядних орієнтирів, а й забезпечують сталість і моральну витривалість спільноти. Виокремлено сім форм соціальної згуртованості: єднання на основі спільних емоцій і потреб (афективно-потребова), єднання на основі спільних дій, що перетворюють дійсність, єднання на основі спільних цінностей, єднання на основі спільних емоцій, потреб і дій, єднання на основі спільних емоцій, потреб і цінностей, єднання на основі спільних цінностей і дій, єднання на основі спільних дій, цінностей, потреб, емоцій (інтегративна форма, що поєднує всі ключові компоненти). Розроблено критерії їх розрізнення, визначено міру включеності, сталість та силу впливу на соціальні процеси. Зроблено висновок, що інтегративна згуртованість є найстійкішою та найадаптивнішою. Вона охоплює всі рівні – емоційний, потребовий, ціннісний і діяльнісний. Саме ця модель формує феномен колективної суб'єктності, де суспільство здатне виступати єдиним цілим, підтримуючи себе як у кризовій, так і у відновлювальній фазі. Інтегративна форма згуртованості не зводиться до окремих показників, а формується як складна багаторівнева взаємодія, що підтримує здатність суспільства до мобілізації, витримки й відновлення. Перспективи подальшого дослідження полягають в емпіричному вивченні запропонованих форм соціальної згуртованості суспільства: ціннісного («згуртованість через спільність уявлень, переконань, поглядів») і діяльнісного («згуртованість через дію») аспектів.

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF SOCIAL COHESION IN WARTIME: A CONCEPTUALIZATION ATTEMPT

Tsukur O. H.

PhD in Psychology,

Senior Research at the Department of Psychology of Political and Legal Relations

Institute of Social and Political Psychology

of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Andriivska str., 15, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-0886-0091

olga.tsukur@gmail.com

Key words: *unity, motives, values, solidarity in action, social situation.*

The article examines the phenomenon of social cohesion as a key socio-psychological condition for ensuring social cohesion during wartime and post-war periods. It is emphasized that cohesion is not a static entity but rather a dynamic process shaped by the interaction of motives, values, and actions of all members of society within a specific social context. It is this dynamic nature that determines a community's capacity for self-regulation, self-preservation, and development. The prerequisites for social cohesion are highlighted, including: the development of effective civil society institutions, the minimization of social isolation and disintegration, the formation of a shared vision for the country's future, and the development of trust and partnerships at all levels of social interaction. The role of values that not only unite citizens in terms of worldview guidelines but also ensure the stability and moral resilience of the community is studied. The author identifies seven forms of social cohesion: unity based on shared emotions and needs (affective-need-based), unity based on shared actions that transform reality, unity based on shared values, unity based on shared emotions, needs, and actions, unity based on shared emotions, needs, and values, unity based on shared values and actions, unity based on shared actions, values, needs, and emotions (an integrative form that combines all key components). Criteria for distinguishing between them have been developed, and the degree of their inclusion, consistency, and strength of influence on social processes have been determined. It is established that integrative cohesion is the most stable and adaptive. It encompasses all levels – emotional, needs, values, and activities. It is this model that shapes the phenomenon of collective agency, where society is able to act as a single entity, supporting itself in both crisis and recovery phases. The integrative form of cohesion is not limited to individual indicators but is formed as a complex, multi-level interaction that supports society's ability to mobilize, endure, and recover.

Prospects for further research lie in the empirical study of the proposed forms of social cohesion in society: value-based ("cohesion through shared ideas, beliefs, and views") and activity-based ("cohesion through action") aspects.

Постановка проблеми. Соціальна згуртованість є необхідною психологічною умовою будь-яких соціальних змін, і питання про передумови єдності суспільства, її природу та характер є одним із ключових аспектів соціального розвитку у воєнний і повоєнний час. Означене вимагає ґрунтовного аналізу соціальної згуртованості як феномена, що забезпечує внутрішню єдність і самоорганізованість соціуму, проявляється в його здатності до соціальної саморегуляції, самозбереженні й саморозвитку.

З метою впорядкування підходів до вивчення феномена соціальної згуртованості спробуємо, ідучи від більш загальних положень до конкретних, представити основні передумови, які забезпечують єднання суспільства на різних його рівнях.

По-перше, у контексті соціальної згуртованості доцільно говорити про розвиток інститутів громадянського суспільства. Вони мають бути не номінальними, а дієвими, що передбачає таке: забезпечення рівності прав (рівний доступ до благ,

спільна участь у прийнятті управлінських рішень) [1; 2]; зміцнення соціальних відносин і зв'язків усередині суспільства (розвиток соціального капіталу суспільства) [3; 4]. Як зазначає в дослідженнях О. Дайнеко, залежно від особливостей визначення поняття «соціальна згуртованість» дослідники тяжіють або до концепції соціального капіталу, що, на їхнє переконання, покладено в її основу, або до теоретичного конструкту соціальної солідарності як найбільш широкого розуміння феномена [5]. З точки зору соціально-психологічного знання процеси творення громадянського суспільства є невід'ємними від процесів вибудовування соціальних відносин і зв'язків між усіма його членами.

По-друге, мінімізація соціальної ізоляції та соціальної дезінтеграції, особливо це стосується деокупованих територій. Активне залучення внутрішньо переміщених осіб до життя громади, підтримка тих, хто виїхав за межі країни, сприяють створенню безбар'єрного соціального середовища з урахуванням можливостей усіх громадян, які проживають в Україні [6]. Немає й не може бути «меншвартих» громадян, регіонів, територій чи сфер життєдіяльності.

По-третє, вибудовування «спільного образу майбутнього» передбачає об'єднання на основі загального бачення майбутнього України [7]. Понад те, повноцінна картина майбутнього та дорожня карта, яка має до нього привести, повинні бути чіткими й зрозумілими. Досягти цього можна в тому числі й через ціннісний фактор [8], що сприяє соціальному єднанню та згуртованості; формування почуття належності (коли велика кількість людей, усвідомлено чи неусвідомлено, пов'язує «образ себе» з певною ідеєю, цінністю або моделлю поведінки, ніби переживаючи взаємну причетність, вони починають, не домовляючись, поводитися відповідно до цієї ідеї, цієї цінності тощо).

По-четверте, переживання досвіду спільного подолання тяжких випробувань може гальмувати або принаймні сповільнювати об'єднавчий процес. Особливо небезпечно, коли одна частина суспільства, згуртована однією історичною пам'яттю, опиняється в жорсткій конфронтації з іншою частиною суспільства, згуртованою іншою історичною пам'яттю [9]. Зараз в українців є унікальний досвід спільного подолання тяжких випробувань, які відбулися не в минулому, а проживаються тут і зараз. І те, що відбувається в сьогоденні, може дати змогу співвіднести ці два «світосприйняття» так, щоб їхнє протистояння не було істотним у спільній діяльності.

По-п'яте, великої уваги та сил потребує вибудовування довіри, взаємної поваги, що неможливо без установлення партнерських відносин як

на вертикальному, так і на горизонтальному рівнях. Так, для цього необхідні відповідні знання та прагнення суб'єктності, прозорість і щирість у відносинах. Але коли як не зараз найсприятливіший час для викорінювання старих (саме неефективних) і вибудовування нових форм взаємодії [10].

Важливо наголосити, що основні розвідки в питанні соціальної згуртованості ґрунтуються на вже наявному досвіді, як власному, так і зарубіжному (вивчення психологічних ефектів політики світового співтовариства). Сьогодні існують різні спроби концептуалізації поняття соціальної згуртованості. Українські дослідники А. Гриненко й В. Кирилюк запропонували своє бачення узагальнених підходів до пояснення природи досліджуваного поняття [11]. Зарубіжні автори також приділяють пильну увагу цьому феномену в роботах: J. Leininger, F. Burchi, Ch. Fiedler, K. Mross, D. Nowack, L. Moustakas, D. Schiefer, J. Noll van der [12; 13; 14]. Отже, на думку багатьох дослідників, соціальна згуртованість може розглядатися і як категорія громадських дій, що передбачає досягнення певної соціальної мети та пов'язана з почуттям належності до спільноти, а також із солідарністю й взаємоповагою між усіма членами; як готовність до внеску в суспільний добробут, до прояву довіри, до відповідального вибору, до творчості й близькості, до співпраці та включеності (співпричетності), а соціальна інтеграція й взаємодія неможливі без загальних норм, цінностей і довіри до соціально-політичних інститутів, а також інших груп та окремих осіб.

М. Бондаренко (у співавторстві) зазначає, що згуртоване суспільство може характеризуватися надійними соціальними відносинами, позитивною емоційною пов'язаністю своїх членів зі спільнотою/державою й вираженим акцентом на загальне благо. Кожна із цих трьох сфер розгортається в трьох вимірах, які можуть бути виміряні окремо. Так, соціальні відносини включають соціальні мережі, рівень довіри до інших і ступінь прийняття відмінності. Спільність містить силу ідентифікації себе з державою/спільнотою, рівень довіри до інститутів і відчуття справедливості, а «фокус на загальне благо» охоплює рівень солідарності, ступінь визнання соціальних правил і ступінь громадянської залученості [15].

Також важливим є те, що соціальна згуртованість складається з таких основних параметрів сучасного демократичного суспільства, як рівень соціальної інклюзивності, рівень розвитку соціального капіталу, готовність співпрацювати задля досягнення спільного блага. Ключову роль у створенні соціального капіталу відіграють міжособистісні стосунки й довіра. У суспільстві з високим рівнем міжособистісної довіри, більшою активністю й залученістю в різні сфери життє-

діяльності рівень згуртованості ймовірно буде вищим. Орієнтація на спільне благо – це здатність громадян бути соціально відповідальними та діяти в інтересах всієї громади/держави, співпрацювати й підтримувати інших [16]. Слабкі зв'язки в будь-якому із цих вимірів можуть створювати проблеми. Слабка горизонтальна згуртованість часто призводить до конфлікту, тоді як результатом слабкої вертикальної згуртованості нерідко стає брак довіри між населенням і владою.

Отже, недостатність психологічних наукових традицій дослідження соціальної згуртованості, багаторівнева природа цього феномена, а також його мультидисциплінарність сприяють формуванню теоретичної й методологічної невизначеності. Усе це актуалізує пошук та оформлення концептуального підґрунтя задля визначення соціально-психологічних аспектів соціальної згуртованості. Спробою такого пошуку стало дослідження й розкриття психологічної архітектури соціального єднання.

Мета статті – визначення соціально-психологічних аспектів соціальної згуртованості через її динамічні характеристики. Завданням наукового пошуку є дослідження й розкриття психологічної динаміки згуртованості суспільства.

Результати дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нині термін «соціальна згуртованість» почав активно використовуватися в медіапросторі, політичних виступах, наукових дослідженнях і на різних публічних аренах (у тому числі й міжнародній), коли мова заходить про Україну. Ухвалено правові документи та реалізуються численні ініціативи («Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки», проєкт «Сприяння соціальній згуртованості в Україні» тощо), де стратегічною метою зазначено формування згуртованої держави, у тому числі й через єдність громадян. Тобто ми можемо говорити про реалізацію державної політики, яка орієнтована на людину, а не лише декларування економічного та соціального розвитку країни й регіонів загалом. Суспільні перетворення, свідками яких ми є зараз, актуалізували тему пошуків оптимальної форми організації громадянського суспільства, найбільш прийнятної для нашої держави. Мова йде про загальну ідею, що здатна об'єднати людей, групи та спільноти, в тому числі і як громадян, незалежно від індивідуальних відмінностей (регіональних, соціально-психологічних і соціокультурних). Найсприятливішим є простір, де зможуть співіснувати навіть протилежності, а дискусії будуть розгортатися всередині згоди. На нашу думку, соціальна згуртованість не може бути виміряна прямо. Натомість вона охоплюється низкою окремих показників, які й становлять її структуру. Своєрідний індекс,

що характеризує згуртованість. Також більшість дослідників поділяє думку, що соціальна згуртованість – це те, що тримає людей разом, незважаючи на всі їхні відмінності, до того ж тримає, так би мовити, зсередини, не примушуючи, а спонукаючи. Одним із параметрів, що описує стан суспільства чи соціальної спільноти, є єдність цінностей, ідей, переконань, поглядів, інтересів, цілей, спільність норм. Також, говорячи про змістові характеристики соціальної згуртованості, низка науковців, крім економічної, статусної, політичної солідаризації, громадської безпеки, мережі соціального капіталу, окремо наголошує на важливості об'єднуючих у суспільстві цінностей і норм. Отже, ми можемо підсумувати, що соціальна згуртованість – це передусім результат процесу формування нового ціннісного підґрунтя здійснення кардинальних змін сучасного суспільного розвитку.

Отже, виходячи з вищезазначеного, соціальна згуртованість може бути вивчена на інших засадах. Ми пропонуємо розглядати її як динамічну модель із взаємопов'язаними елементами. «Психологічна динаміка» підкреслює, що згуртованість є не статичним явищем, а постійним процесом, який залежить від взаємодії внутрішніх психологічних елементів (мотивів, цінностей) і зовнішньої поведінки (згуртованості у дії) у певному соціальному контексті. Тобто це не статична концепція, а постійний процес, у якому людські мотиви, дії та цінності формуються під впливом соціального середовища, одночасно створюючи й зміцнюючи різні форми соціальних зв'язків. Таким чином, згуртованість – це не просто сума окремих факторів, а результат складної, багаторівневої взаємодії, яка постійно адаптується до соціального контексту (див. рис. 1).

Запропонований підхід акцентує увагу на трьох ключових психологічних компонентах, які є основою соціальної взаємодії:

1) мотиви (внутрішні потреби, бажання, прагнення) – це рушійна сила поведінки. Вони відповідають на питання «Чому я це роблю?». Мотивація становить основу афективно-потребової моделі, що підкреслює емоційну прив'язаність, почуття належності й задоволення потреб як чинника згуртованості;

2) цінності (глибинні переконання, ідеали, що формують світогляд) – це моральний компас, який визначає, що є важливим і правильним. Цінності слугують основою для інституційно-ціннісної моделі, показуючи, як спільні ідеали та норми об'єднують людей в інституційні структури й групи;

3) дії (поведінка, що гуртує) – це зовнішній прояв мотивів і цінностей. Вони є провідниками змін у взаємодії, що є суттю діяльнісно-перетво-

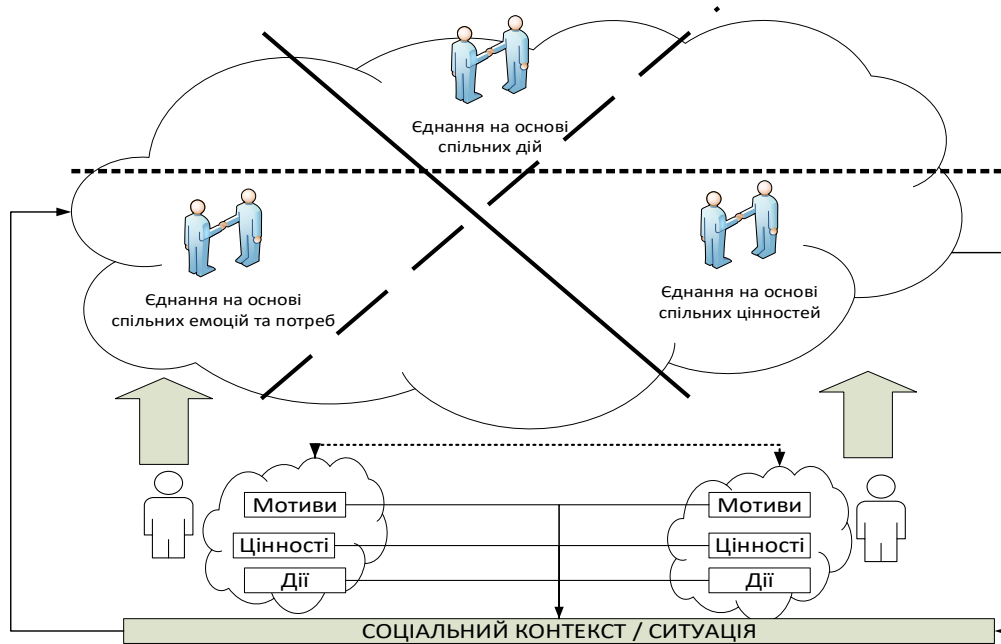

Рис. 1. Психологічна динаміка згуртованості суспільства

рювальної моделі, яка розглядає згуртованість через спільну діяльність і досягнення мети.

Тут важливо зазначити, що особистісні процеси не існують у вакуумі. Соціальний контекст/ситуація є тим середовищем, де формуються та реалізуються мотиви, дії й цінності. Це можуть бути культурні норми, економічна ситуація, політичний клімат, соціальні події чи надзвичайні ситуації. Цей контекст впливає на те, які потреби стають першочерговими, які цінності домінують і які форми поведінки є прийнятними. Зворотний зв'язок показує, що колективні дії, мотивовані спільними цінностями, можуть, своєю чергою, змінювати цей соціальний контекст.

Розглянемо кожен сектор, де відбувається процес єднання більш детально.

Сектор 1. В основу цієї форми згуртованості покладено формулу єднання на основі спільних емоцій і потреб. Вона ґрунтується на емоційно-мотиваційних механізмах згуртованості, де переживання подібних емоцій (наприклад, почуття безпеки, радості чи горя) і задоволення базових або вищих потреб (афіліації, підтримки, визнання) формують психологічну основу для міжособистісної єдності. Відображає первинний рівень згуртованості, де домінує афективний компонент. В умовах війни провідним стає досвід переживання інтенсивних колективних емоцій – страху, гніву, болю, але й водночас надії, гордості та солідарності. Вони інтегруються з базовими потребами в безпеці, підтримці й виживанні. Така модель сприяє швидкому формуванню емоційної спільності, яка мобілізує особистість на взаємодопомогу та взаємозахист, але може залишатися

нестійкою без переходу на глибший ціннісно-поведінковий рівень.

Сектор 2. В основу цієї форми згуртованості покладено формулу єднання на основі спільних дій, що перетворюють дійсність. Вона акцентує роль спільної діяльності як чинника інтеграції. У процесі взаємодії індивіди не лише координують поведінку, а й спільно досягають результатів, що змінюють соціальний контекст/ситуацію. Війна актуалізує значення спільних практичних дій – від виконання бойових завдань до волонтерської діяльності. Спільна діяльність створює відчуття контролю над обставинами та знижує рівень безпорадності. Згуртованість формується на основі колективної ефективності й сприяє розвитку відчуття компетентності й довіри в суспільстві.

Сектор 3. В основу цієї форми згуртованості покладено формулу єднання на основі спільних цінностей. Цей тип згуртованості має нормативно-смыслову природу. Спільність у світоглядних орієнтаціях, моральних принципах і культурних кодах забезпечує відчуття «ціннісної єдності». Вона є більш стабільною, ніж емоційно-потребова, оскільки спирається на внутрішні переконання й нормативні регулятори поведінки. У кризових умовах війни саме ціннісно-смысловий рівень набуває визначальної ваги. Спільність у цінностях – свобода, гідність, незалежність, взаємоповага – забезпечує стійку ідентичність і дає можливість витримувати екстремальні стресові ситуації. Це єднання формує основу для моральної стійкості та збереження колективної суб'єктності навіть за умов тривалого випробування.

Сектор 4. В основу цієї форми згуртованості покладено формулу єднання на основі спільних емоцій, потреб і дій. Вона передбачає інтеграцію афективного й поведінкового рівнів. Емоційно-потребова спільність стає підґрунтям для колективної діяльності, що посилює взаємну підтримку та довіру. Такий тип згуртованості сприяє розвитку кооперативних форм взаємодії й підвищує стійкість спільноти у стресових ситуаціях. Він характерний для військових формувань і цивільних спільнот у стані активної взаємодопомоги. Емоційна близькість, спільні потреби у виживанні та практичні дії формують сильну групову підтримку. Такий тип згуртованості забезпечує високу здатність до колективної мобілізації, знижує ризик психологічної ізоляції та сприяє відновленню почуття контролю над ситуацією.

Сектор 5. В основу цієї форми згуртованості покладено формулу єднання на основі спільних емоцій, потреб і цінностей. Тут поєднуються афективні, мотиваційні й ціннісно-сміслові компоненти згуртованості. Спільні емоційні переживання та потреби набувають глибшого значення через їх осмислення в системі цінностей. Це є характерним для груп з високим рівнем ідентифікації та морально-психологічної єдності. Військові й цивільні спільноти, що зорганізовані за цим принципом, демонструють підвищену психологічну стійкість. Емоційно-потребовий рівень отримує смислове підкріплення через цінності, що перетворює короточасне емоційне гуртування на довготривалу морально-психологічну єдність. Це дає змогу не лише витримувати воєнні випробування, а й конструювати бачення майбутнього в повоєнний період.

Сектор 6. В основу цієї форми згуртованості покладено формулу єднання на основі спільних цінностей і дій. Поєднання ціннісної основи з практичною діяльністю створює синергійний ефект: цінності забезпечують стратегічний напрям розвитку спільноти, а спільні дії закріплюють ці орієнтири на діяльнісному рівні. Такий тип згуртованості є типовим для організацій і рухів (благодійні організації, волонтерство) із чітко сформованою місією. В умовах війни він стає ключовим для організованих рухів спротиву, волонтерських ініціатив і військових підрозділів. Забезпечує інтеграцію між ідеологічними орієнтирами (цінностями свободи, єдності, самопожертви) та практичними формами активності (оборона, допомога, відбудова). Завдяки такому поєднанню згуртованість набуває стабільного та продуктивного характеру.

Сектор 7. В основу цієї форми згуртованості покладено формулу єднання на основі спільних дій, цінностей, потреб, емоцій. Найбільш комплексний вияв згуртованості, що інтегрує

всі ключові її компоненти: емоційно-потребову основу, ціннісно-смісловий рівень і спільну діяльність. Вона характеризує зрілий рівень розвитку спільноти, де відбувається взаємопідкріплення емоційних, мотиваційних, когнітивних і поведінкових аспектів інтеграції. Це інтегративний тип, який репрезентує найвищий рівень соціальної згуртованості. В умовах війни проявляється в здатності суспільства діяти як цілісний організм, де емоційна підтримка, задоволення потреб, ціннісні орієнтири та спільна діяльність взаємопосилують одне одного. Така згуртованість створює феномен колективної суб'єктності, що підвищує адаптивність, стійкість до травматичних подій і здатність до відновлення після кризи.

Критеріями розрізненості різних запропонованих форм згуртованості є такі:

1. Міра включеності. Цей критерій відображає рівень залучення індивідів у спільну діяльність. Висока міра включеності означає, що члени спільноти не лише поділяють емоції та цінності, а й беруть активну участь у спільних проектах. Це визначає ступінь інтеграції кожного в спільноту та вказує на відчуття значущості особистого внеску.

2. Сталість. Ідеться про тривалість і стабільність згуртованості в часі. Короточасне єднання може виникати в умовах кризи чи загрози, проте воно має іншу якість, ніж довготривала солідарність, яка базується на інституційних механізмах, соціальних практиках і спільних ціннісних орієнтаціях. Сталість визначає, чи зберігатиметься згуртованість після зникнення зовнішнього чинника (наприклад, по закінченню війни).

3. Сила впливу на ситуацію чи проблему. Цей критерій вказує на ефективність згуртованості як соціального ресурсу для трансформації реальності. Високий рівень впливу означає, що згуртована спільнота здатна не лише підтримувати внутрішню єдність, а й активно змінювати умови існування – долати кризові ситуації, відновлювати соціальні структури чи впливати на суспільні процеси. Таким чином, згуртованість є не лише внутрішнім психологічним феноменом, а й зовнішньою дієвою силою.

Продуктивним, на нашу думку, є наступний крок аналізу запропонованих форм згуртованості за трьома параметрами: мобілізаційна сила, стійкість та адаптивність:

– емоційно-потребова згуртованість (1) має високу мобілізаційну силу на початкових етапах кризи, проте її нестабільність без переходу на ціннісно-поведінковий рівень може призводити до фрагментації;

– згуртованість на основі дій (2) створює відчуття контролю й ефективності, але без емоційної чи ціннісної підтримки ризикує перетворитися на

інструментальну кооперацію, що швидко розпадається при зміні умов;

– ціннісна згуртованість (3) має стійкий характер і забезпечує довготривалу ідентичність. Проте сама по собі, без практичної реалізації, вона може залишатися декларативною та не забезпечувати необхідної мобілізації;

– поєднання емоцій, потреб і дій (4) є ефективним у короткотерміновій перспективі, особливо для бойових з'єднань, але потребує смислового підґрунтя, щоб не втратити інтеграційний потенціал;

– єдність емоцій, потреб і цінностей (5) створює більш глибокий рівень стійкості, адже емоційно-потребова близькість набуває ціннісного змісту, що підвищує довіру та моральну витривалість групи;

– ціннісно-діяльнісна згуртованість (6) найбільш придатна для довготривалої організованої взаємодії (армія, волонтерські рухи). Вона забезпечує баланс між стратегічними орієнтирами та практичним утіленням;

– інтегративна згуртованість (7) є найстійкішою та найадаптивнішою. Вона охоплює всі рівні – емоційний, потребовий, ціннісний і діяльнісний. Саме ця модель формує феномен колективної суб'єктності, де суспільство здатне виступати єдиним цілим, підтримуючи себе як у кризовій, так і у відновлювальній фазі.

Висновки і перспективи подальших розробок у напрямку дослідження. Соціальна згуртованість – динамічний показник (орієнтир якісних і кількісних ознак) єдності членів українського суспільства, який визначається спільністю дій (діяльнісний вимір згуртованості), соціокультур-

них основ (духовний і ціннісний виміри згуртованості) в умовах нагальної потреби, наявності спільних великих завдань, які потребують спільного вирішення.

Ключовими передумовами згуртованості такі: наявність спільного бачення майбутнього, розвиток довіри, функціонування інститутів громадянського суспільства та мінімізація соціальної ізоляції.

Визначені форми згуртованості різняться за мірою включеності, сталістю й силою впливу на соціальні процеси, що дає змогу диференціювати їх потенціал у подоланні кризових ситуацій.

Найбільш адаптивною та перспективною є інтегративна форма згуртованості, яка поєднує емоційні, ціннісні й поведінкові чинники, забезпечуючи суспільству мобілізаційний ресурс і здатність до виживання та опору в умовах війни. Саме вона створює оптимальні умови для психологічної стійкості, соціальної підтримки й колективного відновлення після травматичних подій. Також соціальна згуртованість є системним чинником колективної суб'єктності, що визначає здатність суспільства протистояти викликам війни й формувати підґрунтя для відбудови та розвитку в поствоєнний період.

Перспективи подальшого дослідження полягають в емпіричному вивченні запропонованих форм соціальної згуртованості суспільства: ціннісного («згуртованість через спільність уявлень, переконань, поглядів») і діяльнісного («згуртованість через дію») та дослідженні зв'язків між мотивами, цінностями й готовністю до конкретних дій в умовах суспільних викликів (на прикладі волонтерської діяльності).

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропаєва Т. Спільна ідентичність в контексті консолідації українства. *Українознавство*, 2016. № 1 (18). С. 11–14. <http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/Visnyk-18/5.pdf>.
2. Довгань Н. О. Соціальна згуртованість суспільства: теорія і практика. *Проблеми політичної психології*. 2024. № 15(29). С. 30–49. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-150>.
3. Карнаухова М. Д. Соціальний капітал як найважливіший чинник державного управління. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2017. № 4. С. 37–43. http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2017_4_8.
4. Kearns A., Forrest R. Social cohesion and multilevel urban governance. *Urban studies*. 2000. № 37(5–6). Р. 995–1017. <https://www.jstor.org/stable/43084676>.
5. Дейнеко О. О. Моделі конструювання соціальної згуртованості: теоретичні рефлексії та емпіричні кейси. *Соціологічні студії*. 2021. № 1(18). С. 33–40. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2021-01-33-40>.
6. Сіверс З. Аналіз теоретичних досліджень соціальної згуртованості в зарубіжних наукових джерелах. *Проблеми політичної психології*. 2023. № 14(28). С. 36–61. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol14-Year2023-139>.
7. Духневич В. М. Психологічна модель формування соціальної згуртованості. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Психологія»*. 2024. Т. 35(74). № 6. 151–158. https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/6_2024/6_2024.pdf.
8. Дейнеко О. О. Аксіостратегії згуртованого суспільства: ціннісна гомогенність, ціннісна гетерогенність чи «відмова від цінностей»? *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2021. Вип. 89. С. 44–55. <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2021.89.5>.

9. Похиленко І. С. Тенденції актуалізації історичної пам'яті в контексті сучасної російсько-української війни. *Розумовські зустрічі* : збірник наук. праць / Сіверський центр післядипломної освіти, Сіверський інститут регіональних досліджень. Чернігів : Сіверський центр післядипломної освіти, 2023. Вип. 10. С. 77–86. <https://repository.knuba.edu.ua/handle/123456789/11385>.
10. Цукур О. Г. До питання соціальної згуртованості: психологічний вимір. *Згуртованість: психологічний та соціологічний виміри інтерпретації* : матер. фахової дискусії 05.06.2023 р. / упорядник В.М. Духневич. Київ : ІСПП НАПН України, 2023. С. 77–85. http://psy-lpr.at.ua/Materials/2023/2023-fakhova_diskusija-zgurtovanist.pdf.
11. Гриненко А. М., Кирилюк В. В. Сучасні підходи щодо визначення понять соціальної згуртованості та соціального капіталу. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 135–141. <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/21611>.
12. Leininger J., Burchi F., Fiedler Ch., Mross K., Nowack D., Schiller von A., Ziaja S. Social cohesion: A new definition and a proposal for its measurement in Africa. *Discussion Paper*. 2021. № 31. <https://doi.org/10.23661/dp31.2021.v1.1>.
13. Moustakas L. Social Cohesion: Definitions, Causes and Consequences. *Encyclopedia*. 2023. № 3(3). P. 1028–1037. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia3030075>.
14. Schiefer D., Noll van der J. The essentials of social cohesion: A literature review. *Social Indicators Research*. 2017. № 132(2). С. 579–603. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1314-5>.
15. Бондаренко М., Бабенко С., Боровський О. Соціальна згуртованість в Україні (досвід аплікації методики bertelsmann stiftung до даних європейського соціального дослідження). *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Соціологія»*. 2017. № 1(8). С. 58–65. <https://core.ac.uk/reader/297935436>.
16. Кучерносов В. Соціальна згуртованість та розбудова спроможностей в українських громадах. *Представництво МОМ в Україні*. Київ, 2015. 52 с. <https://caritas-spes.org/uploads/admin/files/doc7.pdf>.

REFERENCES

1. Voropaieva T. (2016). Spilna identychnist v konteksti konsolidatsii ukrainstva [Common identity in the context of Ukrainian consolidation]. *Ukrainoznavstvo*, no. 1 (18), pp. 11–14. Retrieved from: <http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/Visnyk-18/5.pdf>.
2. Dovhan, N. O. (2024). Sotsialna zghurtovanist suspilstva: teoriia i praktyka [Social cohesion of society: theory and practice]. *Problemy politychnoi psykholohii*, no. 15(29), pp. 30–49. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-150>.
3. Karnaukhova, M. D. (2017). Sotsialnyi kapital yak naivazhlyvshy chynnyk derzhavnoho upravlinnia [Social capital as the most important factor in public administration]. *Derzhava ta rehiony. Seriiia : Derzhavne upravlinnia*, no. 4, pp. 37–43. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2017_4_8.
4. Kearns, A., & Forrest, R. (2000). Social cohesion and multilevel urban governance. *Urban studies*, no. 37 (5–6), pp. 995–1017. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/43084676>.
5. Deineko, O. O. (2021). Modeli konstruiuvannia sotsialnoi zghurtovanosti: teoretychni refleksii ta empiirnychni keisy [Models for building social cohesion: theoretical reflections and empirical cases]. *Sotsiologichni studii*, no. 1 (18), pp. 33–40. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2021-01-33-40>.
6. Sivers, Z. (2023). Analiz teoretychnykh doslidzhen sotsialnoi zghurtovanosti v zarubizhnykh naukovykh dzherela [Analysis of theoretical studies of social cohesion in foreign scholarly sources]. *Problemy politychnoi psykholohii*, no. 14(28), pp. 36–61. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol14-Year2023-139>.
7. Dukhnevych, V. M. (2024). Psykholohichna model formuvannia sotsialnoi zghurtovanosti [Psychological model of shaping social cohesion]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia: Psykholohiia*. vol. 35 (74), no. № 6, pp. 151–158. Retrieved from: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/6_2024/6_2024.pdf.
8. Deineko, O. O. (2021). Aksiostrategii zghurtovanoho suspilstva: tsinnisna homohennist, tsinnisna heterohennist chy «vidmova vid tsinnostei»? [Axiostrategies of a cohesive society: value homogeneity, value heterogeneity, or «rejection of values»?]. *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii ta praktyky*, no. 89, pp. 44–55. <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2021.89.5>.
9. Pokhilenko, I. S. (2023). Tendentsii aktualizatsii istorychnoi pam'iaty v konteksti suchasnoi rosiiskoukrainskoi viiny [Trends in the actualization of historical memory in the context of the ongoing Russian-Ukrainian war]. *Rozumovski zustrichi: zb. nauk. prats/Siverskyi tsentr pislidyplomnoi osvity, Siverskyi instytut rehionalnykh doslidzhen*. Chernihiv : Siverskyi tsentr pislidyplomnoi osvity, no. 10, pp. 77–86. Retrieved from: <https://repository.knuba.edu.ua/handle/123456789/11385>.

10. Tsukur, O. H. (2023). Do pytannia sotsialnoi zghurtovanosti: psykholohichniy vymir [On the issue of social cohesion: the psychological dimension]. Zghurtovanist: psykholohichniy ta sotsiolohichniy vymiry interpretatsii [Elektronnyi resurs]: mater. fakhovoi diskusii 05.06.2023 r. / uporiadnyk V. M. Dukhnevych. K.: ISPP NAPN Ukrainy, pp. 77–85. Retrieved from: http://psy-lpr.at.ua/Materials/2023/2023-fakhova_diskusija-zghurtovanist.pdf.
11. Hrynenko, A. M., Kyryliuk, V. V. (2017). Suchasni pidkhody shchodo vyznachennia poniat sotsialnoi zghurtovanosti ta sotsialnoho kapitalu [Contemporary approaches to defining the concepts of social cohesion and social capital]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, no. 1, pp. 135–141. Retrieved from: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/21611>.
12. Leininger, J., Burchi, F., Fiedler, Ch., Mross, K., Nowack, D., Schiller von, A., Ziaja, S. (2021). Social cohesion: A new definition and a proposal for its measurement in Africa. Discussion Paper, No. 31/2021. Bonn, Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE). <https://doi.org/10.23661/dp31.2021.v1.1>.
13. Moustakas, L. (2023). Social Cohesion: Definitions, Causes and Consequences. *Encyclopedia*, no. 3(3), pp. 1028–1037. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia3030075>.
14. Schiefer, D., & Noll van der, J. (2017). The essentials of social cohesion: A literature review. *Social Indicators Research*, no. 132(2), pp. 579–603. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1314-5>.
15. Bondarenko M., Babenko S., Borovskyi O. (2017). Sotsialna zghurtovanist v Ukraini (dosvid aplikatsii metodyky bertelsmann stiftung do danykh yevropeiskoho sotsialnoho doslidzhennia) [Social cohesion in Ukraine (experience of applying the Bertelsmann Stiftung methodology to European social research data)]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Sotsiologhiia*, no. 1(8), pp. 58–65. Retrieved from: <https://core.ac.uk/reader/297935436>.
16. Kuchernosov, V. (2015). Sotsialna zghurtovanist ta rozbudova spromozhnosti v ukrainskykh hromadakh [Social cohesion and capacity building in Ukrainian communities]. *Predstavnytstvo MOM v Ukraini*. 52 p. Retrieved from: <https://caritas-spes.org/uploads/admin/files/doc7.pdf>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
 Дата публікації: 28.11.2025